

Porkka Laura

Sivustakatsominen ilmiönä koulukiusaamisessa

Kandidaatintutkielma
KASVATUSTIETEIDEN JA PSYKOLOGIAN TIEDEKUNTA
Luokanopettajan koulutusohjelma
2024

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunta

Sivustakatsominen ilmiönä koulukiusaamisessa (Laura Porkka)

Kandidaatintutkielma, 31 sivua

syyskuu 2024

Tämä kandidaatintutkielma tarkastelee sivustakatsojien monimutkaista roolia koulukiusaamisessa ja sivustakatsojuutta ilmiönä koulukiusaamiskontekstissa. Tutkielmassa keskitytään siihen, miksi koulukiusaamisen ympärillä on ihmisiä, jotka eivät puutu siihen. Tutkielman tavoitteena on selvittää sivustakatsojuuteen vaikuttavia tekijöitä, tämän roolin pysyvyyttä, sivustakatsomisen vaikutusta koulukiusaamiseen sekä vastakkaisesti koulukiusaamisen vaikutusta sivustakatsojaan. Tutkimus on toteutettu narratiivisena kirjallisuuskatsauksena.

Kiusaaminen on yhä merkittävä ongelma peruskouluissa, eikä sen ratkaisemiseksi ole yhtä selkeää ratkaisua. Aiempi kiusaamistutkimus on keskittynyt pitkälti vain kiusaajaan ja kiusattuun, ja jotta ymmärrystä kiusaamisesta voitaisiin syventää, tulisi tutkimusta laajentaa ja etsiä uusia näkökulmia. Koulukiusaaminen on kuitenkin ryhmäilmiö ja sivustakatsojien roolin esiintyvyys ryhmissä on usein määrällisesti suurin.

Koulukiusaamisen sivustakatsomisella tarkoitetaan ilmiötä, jossa osa ihmisistä jää seuraamaan kiusaamisen tapahtumia sivusta puuttumatta tai osallistumatta siihen. Sivustakatsojuuden taustalla vaikuttavat useat tekijät, kuten toimintamallien puute, oman aseman ja turvallisuuden järkkymisen pelko sekä halu pysyä neutraalina ja ulkopuolisena kiusaamiseen.

Koulukiusaamisen sivustakatsominen on haitallinen ilmiö, sillä se voi pitkittää kiusaamisen kestoja ja aiheuttaa siten myös kiusaamisen uhrille myös pitkittyntä kärsimystä. Tutkielman tulosten mukaan myös sivustakatsoja koki myös kiusaamisesta aiheutuvia negatiivisia, psyykkisiä vaikutuksia. Tutkielmassa ei havaittu selkeää yhteyttä sivustakatsojaefektin ja koulukiusaamisen sivustakatsojan roolin välillä. Tulosten perusteella kuitenkin huomataan, että sivustakatsojan rooli on vaihteleva ja tilannekohtainen.

Avainsanat: koulukiusaaminen, kiusaamisen roolit, sivustakatsoja, sivustakatsojuus, sivustakatsojaefekti

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	4
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	7
2.1	KOULUKIUSAAMINEN	7
2.2	ROOLIT KIUSAAMISESSA.....	8
2.3	SIVUSTAKATSOJA	9
2.3.1	<i>Sivustakatsojaefekti</i>	11
3	MENETELMÄ	13
3.1	TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYS	13
3.2	KIRJALLISUUSKATSAUS MENETELMÄNÄ JA TIEDONHANKINTAPROSESSI	14
4	TUTKIMUKSEN TULOKSET	17
4.1	MITKÄ ASIAT VAIKUTTAVAT SIVUSTAKATSOMISEN TAUSTALLA?	17
4.2	SIVUSTAKATSOJAEFEKTIN VAIKUTUS SIVUSTAKATSOJUUTEEN KOULUKIUSAAMISESSA	19
4.3	ROOLIEN PYSYVYYS	20
4.4	SIVUSTAKATSOMISEN VAIKUTUS KOULUKIUSAAMISEEN	21
4.5	KOULUKIUSAAMISEN VAIKUTUS SIVUSTAKATSOJAAN.....	22
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	24
6	POHDINTA	26
	LÄHTEET.....	28

1 Johdanto

Tämä tutkielma tarkastelee sivustakatsojuutta koulukiusaamisen ilmiönä. Valitsin aiheen sillä perusteella, että koulukiusaaminen on edelleen ajankohtainen ilmiö sekä Suomessa että muualla maailmassa ja sen ymmärtämiseksi, käsittelemiseksi ja vähentämiseksi tulee tehdä töitä ja syvällistä tutkimusta. Tämä tutkielma keskittyy siihen, miksi koulukiusaamisen ympärillä on ihmisiä, jotka eivät puutu siihen. Mielestäni on tärkeää tarkastella itse kiusaamisen lisäksi sen ympärillä olevia asioita ja ilmiöitä, ja henkilökohtaisen mielenkiintoni kohteena on ollut pitkään sivustakatsojuus. Koulukiusaaminen ei tapahdu muilta oppilailta salassa, vaan se voi olla hyvinkin näkyvä osa muidenkin kuin kiusatun ja kiusaajan arjessa. Tässä tutkielmassa kohdistan mielenkiintoni spesifisti kiusaamisesta tietoiseen, passiivisiin sivustakatsojiin. Nämä eivät ole vain yksittäistapauksia tai tiettyjä henkilöjä, vaan sivustakatsojuus itsessään on ilmiö, johon törmää koulu- ja kiusaamiskontekstienkin ulkopuolella niin lasten ja nuorten kuin aikuistenkin elämässä. Tarkastelen tässä tutkielmassa myös sivustakatsojaefektin ja koulukiusaamisen sivustakatsomisen yhteyttä, joka on sellainen tutkimuslinja, mitä ei aiemmin olla liiemmin tarkasteltu. *Sivustakatsojaefekti* on ilmiö, jota esiintyy usein onnettomuus- ja hätätilanteissa, joissa yksilöt eivät puutu, vaikka heillä olisi mahdollisuus ja velvollisuus toimia. Sivustakatsojaefekti on kiinnostava tutkimusnäkökulma koulukiusaamisen kontekstissa, jossa passiivinen sivustakatsoja voisi vaikuttaa tilanteeseen.

Vaikka sivustakatsojuutta ilmeneekin monissa ympäristöissä, valitsin luokanopettajaopiskelijana tämän tutkielman kontekstiksi peruskouluympäristön. En syvenny tässä tutkielmassa erityisemmin muihin kiusaamisessa ilmeneviin rooleihin, vaan koitan saada tällä aikaiseksi kattavan kuvauksen tästä spesifistä ilmiöstä. Kuitenkin sivuan hieman puolustamista ilmiönä, sillä sen voi ajatella sivustakatsojasta vastakkaiseksi ilmiöksi, vaikka puolustajatkin ovat niitä, jotka myös toimivat tapahtumien sivussa, vaikkei kuitenkaan passiivisesti, kuten sivustakatsojat. Tein tämän rajauksen sivustakatsojaan tarkentumisesta siksi, että erityisesti kiusatusta ja kiusaajasta on tehty aina kiusaamistutkimuksen alusta saakka paljon tutkimusta, ja kiusaamistutkimus on painottunut näiden kahden osapuolen tulkitsemiseen (ks. Olweus, 1993). En koe hyödylliseksi kirjoittaa toisintoa näistä lukuisista tutkimuksista, vaan haluan tällä tutkielmalla tuoda esiin jokseenkin tuntematonta ja usein unohdettua osapuolta. Kiusaaminen on edelleen iso ongelma kiusatun ja kiusaajan runsaasta tutkimisesta huolimatta, ja siksi on mielestäni tärkeää siirtää aiempaa tutkimuksen fokusta ja näkökulmaa. En tarkoita tällä, että kiusaamisesta tulisi syyttää sivustakatsojia, mutta uskon, että passiivinen sivustakatsominen voikin paradoksaalisesti ohjata ja pitkittää koulukiusaamista

paljon, vaikka sivustakatsoja ei olekaan siinä aktiivinen toimija, vaan pysyy tilanteesta etäällä ottamatta kantaa tai puolia ja on näennäisesti kiusaamiseen ulkopuolinen. Sivustakatsojuutta olisi hyvä ymmärtää, jotta se osataan ottaa huomioon ja jotta osataan kohdistaa esimerkiksi kiusaamisen interventiotoimenpiteet oikein koko luokkaan ja kaikkiin tekijöihin kohdistuviksi.

Koulukiusaamisesta on jatkuvasti käynnissä julkista keskustelua. Nykyään tämä keskustelu pyörii entistä vakavampien ja vaikeampien kiusaamistapausten ympärillä. Koulukiusaaminen on mainittu tai arveltu usein motiiviksi kouluampumistapauksissa ympäri maailmaa. Joskus myös lasten ja nuorten itsemurhat nousevat esiin, joiden laukaisijana on ollut koulukiusaaminen. Aihe koskettaa monia, sillä suuri osa ihmisistä on itse kokenut koulukiusaamista, joten se herättää omakohtaisuuden vuoksi monissa vahvoja tunteita, kuten empatiaa, vihaa ja surua. Salmivalli (2003) kertoo, että vaikka on hienoa, että julkinen keskustelu nostaa kiusaamisongelmaa esiin, arkipäiväinen kiusaaminen saattaa jäädä näiden äärimmäisten esimerkkien varjoon (s. 13).

Joskus koulukiusaamiskeskustelun yhteydessä näkee nostoja sivustakatsomisesta. Usein etenkin näiden traagisten uutisten yhteydessä mietitään ”*miksei kukaan tehnyt mitään, miksi kukaan ei puuttunut*” ja asialle etsitään osasyllisiä. Tässä tutkielmassa tarkastelen koulukiusaamisen sivustakatsojuuden ja sivustakatsojaefektin mahdollista yhteyttä. Sivustakatsojaefekti ja sen seuraukset myös nousevat usein julkiseen keskusteluun. Esimerkiksi ohikulkijat onnettomuustilanteissa tai rikoksissa halutaan monesti vastuuseen puuttumattomuudestaan. Auttamisvelvollisuuden laiminlyönti suututtaa oikeutetusti monia, ja näitä nostoja sivustakatsojaefektistä tulee esiin tasaisin väliajoin, ja ne käsittelevät mielestäni sivustakatsomisen ydintä: *miksi ihmiset eivät puutu, auta tai puolusta?*

Carlislen ja Rofesin (2007) mukaan aikuisiällä nähtävät seuraukset lapsuuden koulukiusaamiskokemuksista voivat olla vakavia. Aikuisiällä entisillä koulukiusatuilla saattaa esiintyä kostonhalua, masennusta, ahdistuneisuutta, pelkoa, painajaisia, häpeän tunnetta, vaikeuksia ihmissuhteissa ja niiden muodostamisessa sekä alentunutta omanarvontuntoa seurauksena koetusta aiemmasta koulukiusaamiskokemuksesta (s. 23–24). Tällaiset traumat voivat alentaa merkittävästi ihmisen hyvinvointia ja siten myös esimerkiksi lisätä syrjäytymisriskiä ja lisätä työkyvyttömyyttä (Rikala, 2018, s.163–164). Yhteiskunnallisella tasolla olisi siis tärkeää, että kiusaaminen saataisiin kitkettyä näiden negatiivisten vaikutusten ennaltaehkäisyyn ja ihmisten hyvinvoinnin turvaamisen vuoksi. Uskon, että koulukiusaamisen

käsittelyyn ja ennaltaehkäisyyn liittyy muun muassa kiusaamisen roolien tunnistaminen ja siihen liittyvien ilmiöiden ymmärtäminen.

Aiempaa tutkimustietoa sivustakatojista kiusaamisessa ja sivustakatojaefektistä löytyy englanniksi kohtuullisesti. Kiusaamistutkimus itsessään on alkanut noin 1970-luvulla, jolloin esimerkiksi kiusaamistutkimuksen tienraivaajana pidetty Dan Olweus aloitti uransa. Taas merkittäviä sivustakatojaefektin tutkimuksia on tehty jo 1960-luvun lopussa (ks. Latané ja Darley, 1969). Suomalainen uraa uurtanut kiusaamistutkija Christina Salmivalli on tutkinut paljon juuri sivustakatojien käytöstä aina 1990-luvulta lähtien. Kuitenkin spesifisti vain sivustakatojasta on vähemmän tutkimustietoa. Sivustakatojien tutkimus sisältää monesti kaikki muutkin kiusaamistutkimuksessa usein määritellyt sivustakatojaroolit, kuten apuri, vahvistaja ja puolustaja (ks. Salmivalli 2003; Salmivalli 1996). Yksittäiset roolit saavat siis tutkimuksessa vähemmän huomiota, eikä mihinkään rooliin usein syvennytä tarkasti. Tämänkin asian vuoksi koen pelkästään sivustakatojaa koskevien tutkimusten koonnin tärkeänä.

En ole rajannut tiivistä ikähaarukkaa tutkimuksen kohteeksi tai tarkentanut ilmiön maantieteellistä sijaintia, mikä tarkentaisi tutkimusaihetta paljon. Sivustakatojuus tutkimusaiheena on itsessään jo melko tarkka rajaus rajallisen tutkimustiedon sekä kiusaamistutkimuksen aiemman pääpainon vuoksi. Tavoitteenani tällä tutkielmalla on koostaa mahdollisimman kattava tietopaketti sivustakatoamisesta ilmiönä koulukiusaamisessa ja toivon, että tällä aihevalinnalla voisin herättää jonkun muunkin mielenkiinnon tähän ilmiöön.

2 Teoreettinen viitekehys

2.1 Koulukiusaaminen

Olweus (1993) määrittelee koulukiusaamisen olevan sitä, kun tietty oppilas tai tietyt oppilaat joutuvat toistuvasti ja pitkällä aikavälillä negatiivisten tekojen kohteeksi yhden tai useamman oppilaan toimesta. Näitä negatiivisilla teoilla tarkoitetaan tilanteita, kun joku yrittää tarkoituksella aiheuttaa vahinkoa, haittaa tai epämukavuutta toiselle. Negatiiviset teot voivat olla suoria, kun ne ovat fyysisiä, kuten lyöminen, töniminen, potkiminen tai toisen liikkumisen estäminen, tai verbaalisia, kuten uhkailu, kiusoittelu tai nimittely. Kiusaaminen voi myös ilmetä epäsuorasti ja sanattomasti esimerkiksi ulkopuolelle jättämisenä, ilveilynä tai muina kehonkielisinä vihjeinä. Tärkeää kiusaamisen määritelmässä on Olweuksen mukaan lisäksi vallan epätasapaino kiusatun ja kiusaajan välillä (s. 8–10). Tätä määritelmää on pidetty yleisesti pätevänä jo vuosikymmenten ajan, ja sitä on siteerattu sekä hyödynnetty lähes kaikessa kiusaamistutkimuksessa sen jälkeen. Myöhemmin muun muassa kiusaamisen tapahtumapaikka on laajennettu ja on tunnistettu, että sitä voi tapahtua myös netissä ja kiusaaminen voi kohdistua myös omaisuuteen (Salmivalli ym., 2018, s. 6; Salmivalli, 2016, kappale 1).

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) kouluterveyskyselyn mukaan vuonna 2023 Suomessa 63,1 % 4.–5. luokkalaisista ei ollut kokenut kiusaamista lainkaan kuluneen lukukauden aikana. 8.–9. luokkalaisista vastaava osuus oli 71,4 %. Tästä voidaan päätellä, että lukukauden aikana kiusaamista kokeneiden määrä on suhteellisen suuri: 36,9 % 4.–5. luokkalaisista ja 28,6 % 8.–9. luokkalaisista oli kokenut kiusaamista lukukauden aikana. Lisäksi 4.–5. luokkalaisista 8,6 % ja 8.–9. luokkalaisista 7,9 % koki koulukiusaamista vähintään kerran viikossa. THL:n 2021 kouluterveyskyselyn mukaan Suomessa seksuaalivähemmistöön kuuluvat ja ulkomaalaistaustaiset oppilaat kokevat kiusaamista kaksinkertaisesti muihin oppilaisiin verrattuna, kun taas sukupuolivähemmistöön kuuluvat oppilaat kokevat kiusaamista kolminkertaisesti verrattuna muihin oppilaisiin.

Suurin osa oppilaista ei kuitenkaan ollut osallistunut muiden oppilaiden kiusaamiseen: 81 % 4.–5. luokkalaisista, ja 8.–9. luokkalaisista 84,9 % kertoi, ettei ollut kiusannut toisia kuluneen lukukauden aikana. Silti tulee huomioida, että 19 % 4.–5. luokkalaisista ja 15,9 % 8.–9. luokkalaisista on osallistunut toisten kiusaamiseen kuluneen lukukauden aikana. Lisäksi 4.–5. luokkalaisista 2,8 % ja 8.–9. luokkalaisista 3,8 % oli osallistunut kiusaamiseen vähintään kerran viikossa kuluneen lukukauden aikana. (THL, 2023.)

Health Behaviour in School-aged Children (HBSC), eli WHO:n koululaistutkimus (2024), toteutetaan neljän vuoden välein 44 maassa Euroopassa, Keski-Aasiassa ja Kanadassa, ja se tarjoaa kansainvälisiä tilastoja nuorten hyvinvoinnista. Tutkimuksen mukaan 11 % nuorista koki tulleen kiusatuksi vähintään kaksi kertaa kuukaudessa viime kuukausien aikana vuonna 2021–2022. Lisäksi noin 6 % nuorista ilmoitti itse kiusanneensa muita vähintään kaksi tai kolme kertaa kuukaudessa samana ajanjaksona (Cosma ym., 2024, s. 3–4).

Kiusaaminen on muovaava sosiaalinen kokemus kiusaajille, uhreille ja sivustakatsojille ja sillä on pitkäaikaisia kehityksellisiä vaikutuksia yksilöön (Jeffrey ym., 2001, s. 145). Koulukiusaamisen kokeminen ennustaa muun muassa masentuneisuutta, ahdistuneisuutta ja yksinäisyyden kokemista, mutta se voi myös vaikuttaa suhtautumiseen muihin. Yksilö saattaa alkaa nähdä muut ihmiset kielteisessä valossa ja ajatella heidän olevan epäluotettavia ja vihamielisiä (Salmivalli, 2005, s. 54–55).

Sutton ja Smith (1999) kertovat, että kiusaamistutkimus on muuttunut kiusaajan ja kiusatun ominaisuuksien tutkimisesta ja heidän tarkastelustaan koko ryhmän tarkasteluun. On tunnistettu, että kiusaaminen on ryhmäilmiö, jossa lähes kaikilla ryhmän jäsenillä on siinä jonkinlainen rooli (s. 1). Siksi tulisi keskittyä koko ryhmään vaikuttamiseen yksilökeskeisten menetelmien sijaan. Hedelmällisintä on kiusaajaan vetoamisen sijaan puuttua sivustakatsojien käytökseen, sillä itse kiusaajan toimintaan on hankalinta vaikuttaa. (Salmivalli, 2016, kappale 7; Salmivalli, 2003, s. 55.)

2.2 Roolit kiusaamisessa

Sosiaaliset normit vaikuttavat niin koululuokkiin, kuin muihinkin sosiaalisiin ryhmiin (Pozzoli ym., 2012). Salmivallin mukaan roolit syntyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja ne vaikuttavat kaikkiin ryhmäläisiin. Roolit voivat olla muuttuvia, ja niihin vaikuttaa yksilön persoona, aiemmat kokemukset ja sosiaalinen ympäristö. Roolit voivat olla muiden antamia tai itse otettuja, ja ne voivat olla myös itseään toteuttavia ennusteita (Salmivalli, 1998a, s. 48, 67).

Kiusaamistutkimuksessa on usein tunnistettu kuusi roolia, joita esiintyy koulukiusaamisessa. *Uhri* tai *kiusattu* on toistuvan kiusaamisen kohde. *Kiusaaja* on kiusaamisen aktiivinen ja aloitteellinen tekijä. *Apuri* liittyy mukaan kiusaamiseen, jos joku muu on aloittanut sen ja tämä osoittaa tukea ja apua kiusaajalle. *Vahvistaja* tai *kannustaja* tukee ja rohkaisee kiusaamista

toiminnallaan ja on aktiivinen yleisö kiusaamiselle. *Puolustaja* osoittaa tukensa kiusatulle kiusaamisen aikana tai sen jälkeen ja yrittää aktiivisesti saada kiusaamisen loppumaan. *Sivustakatsoja* ei puutu kiusaamiseen, vaan seuraavat sitä sivusta passiivisena tai vetäytyvät kiusaamistilanteista. Näistä rooleista neljä viimeistä ovat sivustakatsojarooleja. (Salmivalli ym., 1996, s. 23.)

Kiusaamistilanteiden rooleihin vaikuttaa luokan normit, odotukset ja tilanteet (Salmivalli, 2003, s. 31–32). Ryhmän normit säätelevät ryhmän jäsenten toimintaa ja ne voivat vaikuttaa siihen, tuleeko hyväksytyksi vai ei. (Salmivalli, 2005, s. 130–131). Sosiaaliset normit voivat suoraan tai epäsuorasti hyväksyä kiusaamisen ja vaikuttaa ryhmän jäsenten käyttäytymiseen, vaikka nämä normit eivät vastaisikaan yksilöiden omia asenteita (Pozzoli ym., 2012). Kiusaamista suosivat tai sen vastaiset ryhmänormit selittävät, miten tavallista kiusaaminen tai sitä tukeva käyttäytyminen on (Salmivalli, 2005, s. 149).

Oppilaat ovat melko tietoisia omasta roolistaan kiusaamistilanteissa. Yksilöt saattavat kuitenkin kaunistella omaa rooliaan ja siten vähätellä panostaan kiusaamiseen. (Salmivalli 1998a, s. 62; Salmivalli ym., 1996, s.11.) Schottin ja Søndergaardin (2014) mukaan kiusaamisen roolit ovat moniulotteisia ja mutkikkaita. Heidän mukaansa olisi tärkeää muistaa, että roolit ovat alati muuttuvia, eikä niiden tulisi olla leimaavia (s. 14, 35).

Oppilaan käytökseen ja rooliin kiusaamistilanteessa vaikuttaa oppilaan oma persoona ja tapa käyttäytyä sekä hänen kavereidensa käyttäytyminen (Salmivalli ym., 1998b, s. 12). Kuuluakseen joukkoon ja tullakseen hyväksytyksi lapset tulkitsevat, mitä vertaisryhmä pitää sopivana ja hyväksyttävänä käytöksenä. Kiusaamistilanteissa vertaiset voivat siksi vahvistaa kiusaamista liittymällä mukaan, tukemalla kiusaajaa tai vaihtoehtoisesti heikentää kiusaamista tukemalla uhria tai puuttumalla kiusaajan toimintaan (Vestergaard, 2020, s. 185).

2.3 Sivustakatsoja

Synonyymeja tai läheisiä vastineita sivustakatsojalle on *hiljainen hyväksyjä*, *sivustaseuraaja*, *passiivinen osapuoli*, *ulkopuolinen*, *passiivinen todistaja* tai *ohikulkija*. Vaikka hiljainen hyväksyjä terminä olisi Suomessa yleisesti tunnistetuin tähän positioon liittyen, se on latautunut termi. Se viittaa siihen, että sivustakatsoja hyväksyisi tilanteen ja valitsisi olla puuttumatta. Valitsin käyttää *sivustakatsoja* termiä, sillä se pitää sanana tekijän kauempana ja vähemmän osallisena tapahtumaan ja näin ollen tutkielmankin objektiivisempänä ja vähemmän

ohjailevana. *Sivustakatsojalla* usein viitataan tutkimuksessa kaikkiin kiusaajan ja kiusatun ympärillä ilmeneviin rooleihin, eikä vain passiiviseen sivustakatsomiseen, mutta tässä tutkielmassa sivustakatsojalla tarkoitetaan nimenomaan koulukiusaamisen passiivista sivustakatsojaa, joka ei puutu tai osallistu aktiivisesti kiusaamiseen. Mestryn ja kollegojen (2006) mukaan sivustakatsojat ovat tärkeässä, mutta usein unohdetussa roolissa kiusaamisessa; he eivät ole kiusattuja tai kiusaajia, mutta todistavat kiusaamista ja ovat tietoisia siitä, kuitenkin puuttumatta siihen (s. 48).

Useat teoriat selittävät mahdollisia sivustakatsomisen syitä ja sen taustalla vaikuttavia tekijöitä. Näitä teorioita ovat muun muassa konformismi, moraalisen kehityksen teoria ja sivustakatojaefekti. *Konformisuus* tarkoittaa Sunsteinin ja Frankin (2019) mukaan yksilön alttiutta muuttaa käyttäytymistä, asenteita tai mielipiteitä vastaamaan muiden ryhmäläisten normeja tai odotuksia (s. 11). Wrenin (1999) mukaan konformisuustilanteissa yksilön käytös muuttuu ryhmäpaineen seurauksena vastaamaan muun ryhmän käytöstä (kappale 2). Kuitenkin voi olla, että vaikka yksilö mukautuu käyttäytymään tai ilmaisemaan mielipiteensä tietynlaisena sosiaalisen paineen alla, sisäisesti hän voi olla kuitenkin edelleen eri mieltä. Yksilö saattaa tietää käyttöksensä olevan väärin, mutta ei halua asettua ryhmää vastaan (kappale *Compliance*). Sunsteinin ja Frankin mukaan konformisuutta lisää erityisesti ryhmän itsevarmat ja määrätietoiset henkilöt, jotka ikään kuin näyttävät suunnan. Toisaalta konformisuutta hellittää yksikin toisinajattelija tai vastakkainen mielipide, jolloin ryhmän jäsenillä helpottuu olla eri mieltä tai toimia eri tavalla. Lisäksi konformisuuteen vaikuttaa ryhmään kuuluminen: oman ryhmän käytös, mielipiteet, asenteet ja odotukset vaikuttavat yksilön käytökseen, kun taas ulkoryhmien vaikutukselle ei olla alttiita. (2019, s. 11.) Useat tunnetut psykologian tutkimukset, kuten Aschin janakoe sekä Sherifin pistekoe, ovat tutkineet ja havainnoineet konformisuuden olemassaoloa ja ilmenemistä.

Airaksisen (1993) mukaan *moraalisen kehityksen teoria* voi selittää pitkälti ihmisten käyttäytymistä. Lapset ja nuoret voivat olla moraalisesti kehittymättömiä, eivätkä siksi ymmärrä toimivansa väärin. Airaksisen mukaan yksilön moraalikäsitteeseen ei niinkään vaikuta hänen sosiaalinen ympäristönsä, vaan moraalikäsitteitys on yksilöllisesti rakentuva ja vaiheittain etenevä, eli siinä on eri tasoja. Moraalikehityksen esikonventionaalisella tasolla yksilö ajattelee ja toimii itsekeskeisesti. Ajattelua ja toimintaa ohjaa silloin pääosin omat edut sekä rangaistusten välttäminen. Kuitenkin konventionaaliselle tasolle siirryttäessä Airaksisen mukaan yksilön ajattelu ja toiminta muuttuvat toisia huomioivaan suuntaan. Ihmisen omatunto

kehittyy ja tällä on tarve olla ”hyvä ihminen”. Niin kutsuttu kultainen sääntö – eli ”kohtelee muita siten kuin itse haluaisit tulla kohdelluksi” – tulee merkittäväksi moraalien ohjaajaksi ja ihminen pitää tällä tasolla tärkeänä luottamusta ja lojaalisuutta. Airaksisen mukaan moraalikehityksen tasot seuraavat jokseenkin ikää; suurin osa on siirtynyt konventionaaliseen tasolle 15–16 vuoden iässä. Tulee kuitenkin huomioida, etteivät kaikki kuitenkaan saavuta sitä koskaan. (s. 36–48).

2.3.1 Sivustakatsojaefekti

Sivustakatsojaefekti, sivustakatsojavaikutus, ohikulkijan ilmiö, ohikulkijaefekti ja ohikulkijavaikutus tarkoittavat kaikki samaa sosiaalipsykologista ilmiötä. Tässä tutkielmassa tarkastelen sivustakatsojuutta ja sivustakatsojaefektiä rinnakkain, sillä koen, että niissä voi olla samoja elementtejä, ja sivustakatsojaefekti voi olla toimiva selitys sivustakatsomiselle kiusaamisessa.

Sivustakatsojaefekti -käsite syntyi seurauksena vuonna 1964 New Yorkin osavaltiossa tapahtuneesta Kitty Genovesen henkirikoksesta. McCormack (2021) kertoo, että Genovese joutui tuolloin puukotuksen uhriksi julkisella paikalla. Tapausta todistaneet ihmiset eivät yrittäneet puuttua tilanteeseen tai hakea tälle apua Genovesen avunhuudoista huolimatta edes tekijän poistuttua. Tekijän palattua takaisin hetken poissaolon jälkeen, kohdisti tämä Genoveseen seksuaaliväkivaltaa lopulta myös murhaten tämän. Tapaus ei päätynyt keskustelun ja uutisten aiheeksi pelkästään sen raakuutensa vuoksi, vaan kaikista shokeeraavinta oli se, että tapahtumaa todistivat yhteensä 37 ihmistä, joista kukaan ei kuitenkaan puuttunut eikä yrittänyt auttaa. McCormack kertoo, että tutkijat Latané ja Darley tutkivat jo muutama vuosi myöhemmin tätä ilmiötä tarkemmin sivustakatsojaefektinä. He määrittelivät jo tällöin sivustakatsojaefektin sellaisena, kuin se nykyäänkin tunnetaan. (2021, s. 256–257.)

Sivustakatsojaefektissä on siis kyse siitä, että esimerkiksi onnettomuustilanteissa on epätodennäköisempää saada apua, mitä useampia todistajia on läsnä, eli muiden mahdollisten auttajien läsnäolo voi tehdä auttamiselle isomman kynnyksen ja pidätellä sivustakatsojan toimintaa (Fluke, 2016, s. 24–27; Mestry ym., 2006, s. 49). Jos taas on ainoa todistaja jollekin onnettomuudelle tai muulle puuttumista vaativalle tapahtumalle, avun antaminen on silloin todennäköisempää. Muiden ihmisten läsnäolo voi siis estää puuttumisen kokonaan, ja se lisäksi hidastaa avun saantia, jos tilanteeseen puututaankin (Fluke, 2016, s. 24–27).

Vestergaardin (2020) mukaan mitä enemmän sivustakatsotia on läsnä, sitä todennäköisempää on, että heidän käyttäytymisensä vaikuttaa toisiinsa ja johtaa passiivisuuteen tai toiminnan tukemiseen. Vähäisempi määrä sivustakatsotia voi rohkaista yksilöitä toimimaan uhrin tukemiseksi (Vestergaard, 2020, s. 140). Sivustakatsotat yksinkertaisesti eivät auta, koska sosiaalisen ympäristön tekijät – erityisesti muiden sivustakatsotien läsnäolo – estää auttamisvastetta (Fluke, 2016, s. 29–30).

Latané ja Darley (1969) ovat kehittäneet viiden askeleen mallin selittämään sivustakatsotian interventioalttiutta. Tämä malli kuvailee vaiheita, jotka vaikuttavat siihen, puuttuuko sivustakatsotia todistamaansa tilanteeseen vai ei. Mallin mukaan ensin tulee huomata jotain tapahtuvan. Toiseksi tilanne tulee tulkita hätätapaukseksi. Kolmantena sivullisen tulee ottaa vastuuta avun antamisessa. Neljäntenä valitaan tavat, miten autetaan ja viimeisenä vaiheena vasta toimitaan ja annetaan apua. Jokainen mallin vaihe pitää käydä läpi, jotta sivullinen toimii; jos kaikki vaiheet eivät toteudu, sivullinen saattaa todennäköisesti pysyä passiivisena ja olla puuttumatta tilanteeseen. (s. 247.) Vaikka malli on yli viisikymmentä vuotta vanha, se on edelleen laajasti käytössä sellaisenaan sivustakatsotiaefektin nykytutkimuksessa (ks. Vestergaard, 2020; Fluke, 2016).

Fischer ja kollegat (2011) nostavat esiin lohduttavan huomion. Heidän mukaansa sivustakatsotiaefekti on vähentynyt yleisesti ajan saatossa. Yhtenä merkittävänä syynä on se, että sivustakatsotiaefekti pienenee, kun ihmiset tulevat tietoisiksi siitä. Varoittavista esimerkeistä ja tutkimuksista on siis todennäköisesti ollut vaikutusta (s. 534).

3 Menetelmä

3.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymys

Tutkimuksen tavoitteena on syventää ymmärrystä sivustakatsomiseen ilmiönä koulukiusaamiskontekstissa ja tarkastella siihen vaikuttavia taustatekijöitä. Tavoitteena on hahmottaa, onko sivustakatsojalla jonkinlainen rooli koulukiusaamisessa ja voitaisiinko tämän toimintaan puuttamalla vaikuttaa kiusaamisen vähenemiseen. Tutkimuksen tarkoitus on myös suhtautua kriittisesti yksilökeskeiseen näkökulmaan ja keskittyä aiheeseen nimenomaan ilmiön näkökulmasta ja pitää objektiivisuus ohjaavana elementtinä keskustelussa.

Ensisijainen ja pääasiallinen tutkimuskysymykseni on seuraava:

Miksi koulukiusaamisen ympärillä on ihmisiä, jotka eivät puutu siihen?

Minulla on lisäksi toissijaisia tutkimuskysymyksiä tukemassa ensisijaista kysymystäni:

- Onko sivustakatsojaefektillä yhteys sivustakatsomiseen ilmiönä koulukiusaamisessa?
- Mitkä asiat vaikuttavat sivustakatsomisen taustalla?
- Miten pysyvä sivustakatsojan rooli on?
- Miten sivustakatsominen vaikuttaa koulukiusaamiseen?
- Miten koulukiusaaminen vaikuttaa sivustakatsojaan?

Pyrin näillä toissijaisilla kysymyksillä tukea aiheen käsittelyä ja ymmärtämistä laajemmin aiheen kannalta merkittävistä ja itseäni kiinnostavista lähtökohdista. Nämä kysymykset auttavat vastaamaan tutkimuksen tavoitteisiin ja pitävät tutkimuksen johdonmukaisena. Tässä tutkielmassa en pyri käsittelemään eri interventiomalleja, kuinka vaikuttaa sivustakatsojan käytökseen enkä kiusaamiseen puuttumisen keinoja, jottei tutkielman laajuus paisuisi. Näitä asioita olisi kuitenkin tärkeää käsitellä erikseen ja laajasti jossain muussa yhteydessä.

Tuomi ja Sarajärvi (2018) tuovat esiin, että tutkimusaiheen valinta on itsessään kannanotto ja on syytä ottaa huomioon ja pystyä perustelemaan, miksi valitsee jonkin tietyn aiheen (kappale 5.4.2.). Olen miettinyt paljon omaa kantaani ja sen vaikutusta tutkimuskysymykseen. Tuomi ja Sarajärvi huomauttavat, että tutkijan eettiset kannanotot tulevat esiin esimerkiksi tutkimuskysymyksen tai aiheen valinnassa (kappale 5.4.2.). Koska aihe on minulle niin

sanotusti sydämen asia, pyrin erityisesti pitämään oman kokemuksen ja näkemyksen erillään tutkimuksesta, jottei tutkimustulos olisi vinoutunut ja tukisi selkeästi omaa näkökulmaani. Pyrin tunnistamaan ja tiedostamaan omat näkemykseni asiaa kohtaan ja etsimään objektiivisesti monenlaista näkökantaa tutkimusaiheeseen.

3.2 Kirjallisuuskatsaus menetelmänä ja tiedonhankintaprosessi

Toteutin tämän kandidaatintutkielman Oulun yliopiston luokanopettajakoulutuksen yleisen käytännön mukaisesti kirjallisuuskatsauksena. Kirjallisuuskatsaus on metodi ja tutkimuksen tekniikka; sillä tutkitaan tutkimuksia. Kirjallisuuskatsaus siis kokoaa jo olemassa olevan tutkimuksen yhteen. Kirjallisuuskatsaus on tärkeää tiedon kumulatiivisuuden saavuttamiseksi, mikä on tieteelliselle tiedolle tyypillistä (Salminen, 2011, s. 1, 4; Metsämuuronen, 2011, s. 39.)

Toteutan tutkielmani narratiivisena kirjallisuuskatsauksena. Salmisen (2011) mukaan narratiivisen kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on laajan kuvan muodostaminen tutkittavasta aiheesta. Tämän kuvailevan tutkimustyyppin tarkoituksena on muodostaa yhdenmukainen ja selkeä kuvaus tutkittavasta aiheesta. Narratiivinen kirjallisuuskatsaus tavoittelee aiempien, mahdollisesti hajanaistenkin tutkimusten nivomista ajantasaiseksi ja yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. (s. 6–8.) Vilkan (2023) mukaan tällä katsaustyyppillä voidaan tutkia ilmiötä kuvailevasti ja muodostaa siitä yhtenäinen yleiskuva. Narratiivinen kirjallisuuskatsaus voi auttaa myös kyseenalaistamaan ilmiötä, huomaamaan ristiriitoja tai tarpeen jatkotutkimukselle (kappale 1.2.1.).

Vilka (2023) kertoo, että narratiivisessa kirjallisuuskatsauksessa on muita tutkimustyyppejä vapaampi tiedonhakupata. Tämän kandidaatintutkielman kannalta vapaampi tiedonhaku oli välttämätöntä, koska aiemman kirjallisuuden vähäisyys teki tiedosta osin hajanaista ja pirstaleista. Tutkimuksen kokonaiskuva on täytynyt siksi rakentaa pala palalta ja koota laajasti eri tutkimuksia ja kirjallisuutta käyttäen. Vilkan mukaan tässä tutkimustyyppissä on tyypillistä tiedon yhdistely ja tutkijan havainnot (kappale 1.2.1.). Tämän vuoksi pystyin tutkimaan muun muassa sivustakatsoisuuden ja sivustakatsojaefektin välistä yhteyttä, vaikka kyseisten asioiden yhdistämisestä ei olla juuri tehty tutkimusta sellaisenaan, mutta koin tämän kysymyksen mielenkiintoiseksi näkökulmaksi tutkimusaiheen kannalta.

Koen, että erityisesti kandidaatintutkielmassa, mikä on ensimmäisiä isompia tutkielmia, joita opiskelijat toteuttavat, on narratiivinen kirjallisuuskatsaus hyvä valinta. Narratiivinen

kirjallisuuskatsaus ei ole ankara tutkimustyyppi, vaan sen avulla saa hyvän johdatuksen tieteellisen kirjoittamisen pariin, sen laajan soveltuvuuden ja käytettävyytensä vuoksi.

Olen määritellyt tutkielmani suomenkielisiksi hakusanoiksi *sivustakatsoja, hiljainen hyväksyjä, kiusaamisen roolit, koulukiusaaminen, sivustaseuraaja, passiivinen, sivustakatsojaefekti, todistaja, peruskoulu, roolit*. Englanninkielisiä hakusanojani ovat *bystander, disengaged onlooker, bullying, passive, outsider, witness, bystander effect, roles, classroom*. Hakusanani ovat lisääntyneet sitä mukaa, mitä tutkimus on edennyt ja millaisia hakutuloksia tuli vastaan. Hyödynsin paljon hyviksi havaitsemani lähteiden lähdeluetteloja omassa työssäni, sekä välttääkseni toisen käden lähteiden käyttämisen, lähteistöni laajeni, kun etsin alkuperäisen lähteen tietyille aiemman lähteen kohdalle.

Vilkan (2023) mukaan tiedonhankintaprosessissa on tärkeää olla perusteltuja toimintatapoja. On tärkeää määritellä tutkimuskysymys, asiasanat ja osata hyödyntää Boolean-logiikkaa sekä huomioida arkikielen ja akateemisen kielen eroavaisuudet (kappale 2.1.2.). Tiedonhankintaprosessini ei ollut kerralla tehty, eli en etsinyt kaikkia lähteitä kasaan ennen kuin lähdin rakentamaan tutkielmaa. Yritin aluksi tällaista lähestymistapaa, mutta tutkielman edetessä aluksi löytämäni lähteet karsiutuivatkin pois niiden epäsopivuuden vuoksi aiheeseen, tavoitteisiin ja kysymyksiin nähden. Tiedonhankintaprosessini oli ennemmin kumuloituva ja se eteni sitä mukaa, mitä työ edistyi. Tämä toisaalta palveli tavoitteideni saavuttamista hyvin, mutta toisaalta taas pitkitti tiedonhankintaprosessin kestoa.

Olen hyödyntänyt Boolean-operaattoria eli hakusanojen katkaisua tiedonhaussaani. Tämän avulla olen saanut laajemmin tuloksia, mutta olen joutunut osin senkin myötä kiinnittämään erityistä huomiota lähteiden täsmällisyyteen. Olen vaihdellut hakumetodejani ja spesifioinut paljon sitä, mitä haen tiedonhankintaprosessin aikana. Olen pyrkinyt esimerkiksi rajaamaan tulokset peruskouluikäisiin ja tarkastelemaan tuloksia sukupuolineutraalisti. Olen hyödyntänyt myös tutkimussuunnitelmaani soveltuvien osin tässä kandidaatintutkielmassa.

Vilkka (2023) kertoo, että on tärkeää täsmentää käytettävät tietokannat hakusanojen ja -lausekkeiden sekä tutkimuskysymysten lisäksi (kappale 2.1.3.). Olen etsinyt lähteitä käyttäen Scopusta, Ebscoa, Google scholaria, Oulun yliopiston kirjastoa Oula-Finmaa sekä Lapin yliopiston korkeakoulukirjastoa LUC-finmaa. Olen hyödyntänyt myös painettua aineistoa Oulun yliopiston tiedekirjasto Pegasuksesta. Lisäksi olen saanut apua hyödyllisten lähteiden

löytämiseen kandiohjaajiltani sekä yliopiston tiedonhakupalveluista. Hyödynsin tässä kirjallisuuskatsauksessa paljon e-kirjoja ja e-aineistoja, jotta tutkielmaa on ollut helppo tehdä vaihtuvissakin ympäristöissä, ja tiedon etsiminen niistä olisi helpompaa hakutoiminnolla. Konkreettisia kirjoja hyödynsin pääasiassa Salmivallin teoksissa, ja joissain muissa vanhemmissa suomalaisissa lähteissä, joita ei ole digitalisoitu.

Tutkielmassani on käytetty runsaasti englanninkielistä aineistoa. Olen hyödyntänyt niiden kääntämisen tukena jonkin verran apuohjelmia, mutta pääasiallisen kääntämistyön olen tehnyt itse. Olen kuitenkin rajannut jonkin verran aineistoa pois sillä perusteella, jos sitä on ollut liian hankalaa tulkita, ilman liiallista tukeutumista apuohjelmiin.

En rajannut tarkasti käyttämäni lähteiden julkaisuvuotta. Tämä johtuu pääosin siitä, että jotkut tutkielmani kannalta merkittävät lähteet ovat kirjoitettu 1900-luvun loppupuoliskolla. Näitä on esimerkiksi Salmivallin ja Olweuksen 90-luvun kiusaamistutkimukset, johon viitataan edelleen jatkuvasti nykytutkimuksessa. Lisäksi Latanén ja Darleyn sivustakatojaefektiä käsittelevä alkuperäistutkimus on 60-luvun lopulta ja sekin on pysynyt suhteellisen muuttumattomana ja pätevänä pidettynä ajan kulusta huolimatta, joten koin tärkeäksi ottaa senkin mukaan aineistoon. Olen kuitenkin pyrkinyt tasapainottaamaan tutkielmaani etsimällä uudempaa kirjallisuutta, jotta esimerkiksi tieteen kehittyminen ja näkökulmien muutokset eivät jäisi huomaamatta ja löydökset olisivat edelleen päteviä ja ajankohtaisia.

4 Tutkimuksen tulokset

4.1 Mitkä asiat vaikuttavat sivustakatsomisen taustalla?

Puuttumattomuus kiusaamistilanteissa voi johtua usein siitä, ettei sivustakatsoja keksi mitä sanoisi tai tekisi (Pääkkölä, 2019, s. 24; Mestry ym. 2006, s. 48–49). Salmivallin (2014) mukaan sivustakatsojan rooli kiusaamistilanteessa voikin selittyä tiedon puutteella. Oppilas voi ajatella toimivansa oikein tai ajatella, ettei hänellä ole mitään osuutta kiusaamiseen, silloin kun ei itse osallistu aktiiviseen kiusaamiseen ja ole kiusaajan roolissa. Jos oppilaille ei olla esitelty kiusaamisen ympärillä tapahtuvia erilaisia rooleja, eivät he välttämättä tunnista omaa positiota suhteessa ryhmässä tapahtuvaan kiusaamiseen (s. 289).

Riversin ja Noretin (2013) mukaan avuttomuuden tunne vaikuttaa siihen, ettei sivustakatsoja koe voivansa tai osaavansa vaikuttaa kiusaamistilanteeseen tai auttaa uhria. Oppilaat eivät välttämättä koe pystyvänsä toimimaan itsenäisesti ja he voivat kokea kykenemättömyyttä muutoksen aikaan saamiseen, eli he eivät usko pystyvänsä itse lopettamaan kiusaamista. Lisäksi matala itsetunto voi olla osasyynä puuttumattomuudelle: sivustakatsoja voi kokea, ettei ole tarpeeksi hyvä tai pätevä puuttumaan tilanteeseen. (s. 35.) Sanders ja Phye (2004) tukevat tätä väitettä. Heidän mukaansa sivustakatsojat ovat epävarmoja, kuinka tukea ja pelkäävät, että he puuttuisivat jollain tapaa väärin ja aiheuttaisivat puuttumisellaan vain enemmän vahinkoa tilanteelle (s. 140, 142).

Salmivallin (1996) mukaan käytös kiusaamistilanteissa on usein riippuvaista siitä, millainen status yksilöllä on ryhmässä. Niin sanotusti alhaisen statuksen oppilas ei välttämättä uskalla puolustaa uhria oman asemansa vuoksi ja sen pelossa, että häntäkin alettaisiin kiusaamaan. (s. 3). Jeffrey ja kollegoiden (2001) mukaan sivustakatsojan henkilökohtaisen turvallisuuden takaamiseksi ei ole takeita. Sen aiheuttaman pelon, epämukavuuden ja ahdistuksen vuoksi sivustakatsojat voivat lamaantua kiusaamistilanteessa ja pysyä passiivisina (s. 146). Sivustakatsojat voivat pelätä kosta puuttumisesta tai joutuvansa itse puuttuessaan jopa kiusaamisen kohteeksi (Sanders & Phye, 2004, s. 140, 142). Sivustakatsoja voi pelätä oman aseman menettämistä tai saavansa niin sanotusti ”juorukellon” maineen (Mestry ym., 2006, s. 48–49). Turvallisimpana ja helpoimpana vaihtoehtona nähdään siksi usein puuttumattomuus (Sanders & Phye, 2004, s. 140, 142).

Sandersin ja Phyen (2004) mukaan puuttumattomuus voi lisäksi johtua siitä, ettei sivustakatsoja koe asiaa omaksi ongelmakseen eikä siksi näe syytä, miksi puuttuisi. He tuovat esiin, että jotkut sivustakatsojat kokevat helpotusta, etteivät itse ole kiusaamisen kohteena tai mahdollisesti jopa nauttivat toisen kärsimyksestä. (s. 140, 142). Sivustakatsojilla on usein taipumus ajatella, että kiusaamisen uhrit olisivat jossain määrin syyllisiä omaan kiusaamiseen (Mestry ym., 2006, s. 48). Fousianin ja kollegoiden (2020) mukaan kiusaamisen uhri voidaan nähdä epäinhimillisenä, jos hän passiivisesti hyväksyy oman kiusaamisensa, eikä puolusta itseään. Päinvastoin itseään puolustava kiusattu nähdään ihmismäisempänä ja tähän yhdistetään enemmän positiivisia ominaisuuksia, kuten itsekunnioitus, rationaalisuus ja itsenäisyys. Kiusatun oma suhtautuminen kohtaamaansa kiusaamiseen voi siis vaikuttaa siihen, miksi sivustakatsoja ei puutu. (s. 89, 92.) Myös Gaon ja kollegoiden mukaan sivustakatsojakäytökseen vaikuttaa, miten kiusattu itse reagoi kokemaansa kiusaamiseen. Jos kiusattu reagoi itkemällä kokemaansa kiusaamiseen, se aiheuttaa suuremmalla todennäköisyydellä puolustamisreaktion tilanteen todistavissa sen aiheuttaman empatian vuoksi, joka on merkittävä syy puolustamisen takana. Kuitenkin Gao ja kollegat kertovat, että jos kiusattu ei reagoi ollenkaan kiusaamiseen, puolustaa itseään tai hyökkää takaisin kokiessaan kiusaamista, se voi vähentää sivullisten puuttumishalukkuutta (kappale 5). Tämä on päinvastainen havainto suhteessa Fousianin ja kollegoiden aiempaan havaintoon (ks. Fousiani ym., 2020).

Mestry ja kollegoiden (2006) mukaan sivustakatsojuuteen ja passiivisuuteen voivat vaikuttaa myös ystävien odotukset kiusaamistilanteita todistettaessa. He toivat esiin näkökulman, miten tutkittavat odottavat heidän ystäviensä reagoivan kiusaamiseen. Vaikka suurin osa tutkittavista odottivat ystäviensä puolustavan uhria, merkittävä määrä kuitenkin odottivat, etteivät ystävät puuttuisi kiusaamiseen ollenkaan. 11–13-vuotiaista alakoululaisista pojista 23,5 prosenttia ja tytöistä 19 prosenttia odottivat, etteivät heidän ystävänsä puuttuisi kiusaamiseen. 13–15 vuotiaista yläkouluisista pojista 32,1 prosenttia ja tytöistä 25,7 prosenttia odotti, ettei ystävä puuttuisi kiusaamiseen. Näin isoja eroja sivustakatsojuuden määrästä suhteellisen pienen ikäerojen välillä selitetään vertaisryhmien lisääntyneellä vaikutuksella, murrosiän muutoksilla ja tarpeella kuulua joukkoon. (s. 51–53.)

Jiang ja kollegat (2022) kertovat, että ”bullying sensitivity”, joka tarkoittaa alttiutta havaita ja tunnistaa kiusaamista, vaihtelee yksilöjen välillä. Alhainen alttius tunnistaa kiusaamista voi johtaa sivustakatsojakäytökseen kiusaamistilanteista. Alhaisen sensitiivisyyden kiusaamisen tunnistamisessa voi selittää esimerkiksi aiemmat omakohtaiset kiusaamiskokemukset, jotka

ovat muovanneet yksilön ajattelua ja saaneet tämän uskomaan kiusaamisen olevan luonnollinen tapa toimia vuorovaikutustilanteissa. He ovat siis ikään kuin turtuneet kiusaamiselle eivätkä näe sitä siksi ongelmallisena, ja tämä voi näyttäytyä siten sivustakatsojakäytöksenä kiusaamistilanteissa. Jiangin ja kollegoiden mukaan sensitiivisyys kiusaamiselle onkin avainasemassa sivustakatsajuuden selittämisessä (s. 3065). Jiangin ja kollegoiden (2022) mukaan aiemmin kiusaamista kokeneet vetäytyvät todennäköisemmin kiusaamistilanteista sivustakatsojiksi välttääkseen vanhojen muistojen pintaan nousemista ja näiden traumaattisten tilanteiden kokemista epäsuorasti uudelleen (s. 3064).

4.2 Sivustakatsojaefektin vaikutus sivustakatsujuuteen koulukiusaamisessa

Fluken (2016) mukaan sivustakatsojaefektiin voi usein vaikuttaa yksilöiden ikä ja kehitys. Kouluikäiset lapset ja nuoret ottavat paljon vaikutteita vertaisiltaan ja voivat siten olla todennäköisemmin sivustakatsojaefektin vaikutuksessa. Sitä vanhemmat nuoret ovat todennäköisesti saaneet osakseen paljon kiusaamisen vastaista tietoa, joka voi vaikuttaa siihen, että he tietävät paremmin mitä tehdä kiusaamistilanteissa, eikä sitten jää vain sivustakatsojiksi. (s. 86.)

Zoccolan ja kollegoiden (2011) mukaan persoonallisuustekijät voivat selittää yksilöiden välisiä eroja puuttumiskäyttäytymisessä ja sivustakatsojaefektissä. Heidän mukaansa nolostumisen tai ujous voi estää ihmisiä puuttumasta tai viivästyttää avun antamista ei-hätätapauksellisissa tilanteissa (s. 929). Jos sivustakatsoja olettaa muidenkin sivustakatsojien tukevan ajatusta puuttumisesta, on Fluken (2016) mukaan sivustakatsojaefekti pienempi. Jos taas sivustakatsoja päinvastaisesti olettaa muiden olevan väliintuloa vastaan, sivustakatsojaefekti suurenee (s. 31–32).

Levine ja Crowther (2008) mukaan sivustakatsojaefekti on pätevä selittäjä silloin, kun sivustakatsijat ovat toisilleen tuntemattomia ja tämä vaikutus olla puuttumatta on voimakkaampi, mitä enemmän sivustakatsojia on. Kuitenkin siinä tilanteessa, jossa muut sivustakatsijat ovat kavereita keskenään, niin mitä suurempi osuus sivustakatsojista on kavereita, sitä todennäköisempää puuttuminen on. Tämä selittyy tietynlaisella voimaantumisen tai rohkaistumisen tunteella, mitä kavereiden läsnäolo tuo. (s. 1431.)

Songin ja Ohin (2017) tekemän tutkimuksen perusteella sivustakatsojaefektillä ei olisi merkittävää yhteyttä koulukiusaamisen sivustakatsomisessa. Heidän mukaansa

sivustakatojaefekti pätee vain hätätapauksellisissa tilanteissa, joissa sivustakatojat ovat toisilleen tuntemattomia. Näin ollen sivustakatojaefekti ei olisi pätevä selitys koulukiusaamisen sivustakatojuudelle ja siihen puuttumattomuudelle, vaan selittäjänä olisivat muut asiat, ilmiöt ja tekijät (s. 327–331). Tämä tukee myös Levenin ja Crowtherin aiempia huomioita aiheeseen liittyen. He myös kertovat, että sivustakatojat puuttuvat herkemmin silloin, kun muut sivustakatojat ja uhri ovat samaa sisäryhmää, kuin he ovat. Eli tällöin sivustakatojaefektin vaikutukset olisivat pienemmät (s. 1432).

Songin ja Ohin (2017) mukaan sivustakatojan käytöstä selittäisi sivustakatojaefektin sijaan ennemmin esimerkiksi sivustakatojan suhde uhriin tai kiusaajaan, tämän suosio ryhmässä ja hallinnan tunne tilanteessa. Kiusaamista todistaessa ilmiö voi olla jopa päinvastainen sivustakatojaefektiin; jos sivustakatojalla ei ole muita sivustakatojia seuranaan, tämä voi arvioida tulevan kiusaajan hyökkäyksen kohteeksi itse puuttuessaan kiusaamiseen, kun taas muiden sivustakatojien ollessa läsnä uskallettaisiin herkemmin puolustaa, sillä sivustakatojat voivat tukeutua toisiinsa näin tehdessään (s. 330).

4.3 Roolien pysyvyys

Salmivallin ja kollegoiden (1996) mukaan siihen, minkä roolin yksilö ottaa tai saa kiusaamistilanteessa, vaikuttaa monet asiat, kuten persoonallisuus ja kontekstuaaliset tekijät (s. 3). Salmivalli (1998a) myös kertoo, että yksilön rooli kiusaamistilanteissa oli usein riippuvainen yksilön ystäväpiiristä. Ihmisen sosiaalinen ympäristö siis voi paljon ohjata sitä, mihin rooliin asetutaan ja mitkä roolit ovat hyväksytyjä ja suotavia. Jos siis ystäväpiirin henkilöillä on tapana puolustaa muita, on todennäköisempää, että kaikki ystäväpiirin jäsenet tekevät myös niin. Myös kiusaaminen voi olla hyväksyttävämpää tai hankalasti tuomittavampaa, jos joku ystävä tekee niin. (s. 76.) Salmivallin (1998a) mukaan kiusaamisen roolit voivat myös olla melko pysyviä saman ryhmän sisällä vuosien edetessä, jos kiusaamiseen ei tehdä interventiota. Jonkin verran pysyvyyttä nähtiin myös siinä, jos ryhmää vaihdettiin; oli esimerkiksi melko todennäköistä, että kiusattu joutuisi kiusatuksi uudessakin luokassa (s. 79).

Huitsingin ja Veenstran (2012) mukaan luokassa lapsilla voi olla useita rooleja kiusaamistilanteissa. He kutsuvat näitä *hybridirooleiksi*. Yksilön käytös on siis riippuvainen tilanteesta. Yksilö voi siksi joskus toimia jollekin kiusaajana, toiselle puolustajana ja kolmannelle sivustakatojana. Ihmiset voivat toimia eri rooleissa suhteessa ympärillä oleviin yksilöihin. Rooleihin vaikuttaa myös paljon se, kuka toimii niiden määrittäjänä. Ihmiset, jotka

kuuluvat samaan sisäryhmään, mieltävät usein toistensa roolit ja toiminnan kiusaamistilanteissa positiivisemmaksi, kuin taas ryhmän ulkopuoliset saattavat nähdä näiden sisäryhmän ihmisten roolit negatiivisena. Huitsing ja Veenstra tuovat siis eri näkökulman aiempaan Salmivallin ajatukseen suhteellisen pysyvistä rooleista kiusaamisen ympärillä. Huitsing ja Veenstra täsmentävät, että kiusaamisessa roolit ovat tilannekohtaisia ja dynaamisia, eikä niillä ole mielekästä tai tarpeellista leimata yksilöitä pysyvästi ja yksiselitteisesti. (s. 497–499.)

Burger ja kollegat (2022) kertovat, että roolit voivat pysyä samanlaisina siinä tilanteessa, että niihin ei puututa. He kuitenkin myös kumoavat roolien staattisen pysyvyyden siinä suhteessa, että kurinpidolliset toimet ja ryhmäkeskustelut näyttävät muuttavan oppilaiden rooleja kiusaamisessa positiivisempaan suuntaan. Vastakkaisesti puuttumattomuus kiusaamiseen antaa mahdollisuuden roolien kehittyä negatiiviseen suuntaan tai pitää ne samanlaisina ja lisää kiusattujen ja sivustakatsojien esiintyvyyttä luokassa (s. 2322). Burger ja kollegat tuovat esiin, että esimerkiksi opettajilla on suuri mahdollisuus ja vastuu vaikuttaa siihen, millaisia toimijoita oppilaat ovat kiusaamistilanteissa ja minkä roolin he ottavat (s. 2319).

4.4 Sivustakatsomisen vaikutus koulukiusaamiseen

Jeffreyn ja kollegoiden (2001) mukaan sivustakatsojan rooli voi toimia kiusaamiskäyttäytymisen ylläpitäjänä. Huomion kiinnittäminen sivustakatsojien toimintaan olisi kiusaamistilanteissa tärkeää, koska sivustakatsojat, osoittavat passiivista hyväksyntää epäoikeudenmukaisuudelle, kun he eivät puutu kiusaamiseen. Vertaisten reaktiot voivat näin ollen siis ylläpitää kiusaamista. (s.145). Salmivallin (1998b) mukaan sivustakatsominen mahdollistaa kiusaamisen, sillä sivustakatsoja ei toiminnallaan puutu siihen, vaan antaa tilanteen jatkua muuttumattomana (s. 57). Jiang ja kollegat (2022) puolestaan kertovat, että koulukiusaamisen passiivinen sivustakatsominen viestii tilanteen hiljaista hyväksymistä, joka johtaa kiusaamisen lisääntymiseen (s. 3063). Sivustakatsojan puuttuminen kiusaamiseen olisi tehokas keino kiusaamisen lopettamiseen (Fluke, 2016, s. 42).

Schott ja Søndergaard (2014) kertovat, että vaikka sivustakatsojat vaikuttavat tekevän hyvin vähän mitään kiusaamisen suhteen, he ovat silti keskeisessä roolissa, koska heidät voidaan vetää mukaan siihen, mitä kiusaamisella saavutetaan Sivustakatsojien toimettomuus voi myös vahvistaa syrjimisestä kokemuksesta kiusatulle lapselle (s. 149–150). Salmivallin (2014) mukaan kiusatun psyykkiseen hyvinvointiin vaikuttaa positiivisesti pitkälläkin tähtäimellä se, jos häntä puolustettaisiin ja tuettaisiin muiden toimesta kiusaamistilanteissa. Puolustetuksi tuleminen

kiusaamistilanteissa vaikuttaa etenkin kiusatun masennuksen ja ahdistuksen kokemiseen sitä vähentävästi ja itsetuntoon kohottavasti. Entisien kiusattujen aikuisiällä toteutetuista haastatteluista selvisi, että kaikista traumaattisimmat muistot kiusaamisesta liittyivät siihen, ettei kukaan puuttunut kiusaamiseen, jopa itse kiusaamisen sijaan. (s. 288.)

4.5 Koulukiusaamisen vaikutus sivustakatsojaan

Riversin ja Noretin (2013) mukaan aiempi tutkimus on keskittynyt pääasiassa vain kiusaajiin ja kiusattuihin, eikä kiusaamisen aiheuttamia vaikutuksia psyykkiseen hyvinvointiin ole tarkasteltu muiden roolien näkökulmasta. Aiemmin ei olla siis kiinnitetty huomiota koulukiusaamisen vaikutuksista sivustakatsojaan, vaan on vain oletettu, ettei kiusaamisen todistaminen vaikuta psyykkiseen hyvinvointiin. Kuitenkin Rivers ja Noret toteavat, että kiusaamista havainneet oppilaat ovat alttiimpia kielteisille seurauksille, kuten masennukselle, ahdistukselle ja itsetuhoisille ajatuksille kuin ne oppilaat, jotka eivät ole todistaneet kiusaamista. (s. 32–33.)

Nielsen ja kollegat (2021) kertovat, että kiusaamisen todistaminen voi heikentää ihmisen mielenterveyttä, riippuen puuttuuko kiusaamistilanteeseen vai ei. Heidän tutkimuksensa perusteella kiusaamiseen puuttuvalla mielenterveys pysyy samana kiusaamistilanteen jälkeenkin mutta heillä, jotka eivät puutu, mielenterveydessä huomataan selvä lasku (s. 269). Nielsen ja kollegat kertovat, että sivustakatsoja voi tuntea jälkikäteen monia negatiivisia tunteita kuten katumusta, syyllisyyden tuntoa, vihaa ja surua (s. 263). Sivustakatsominen ja kiusaamistilanteisiin puuttumattomuus voi myös vahingoittaa ihmisen kuvaa itsestään, sillä suurin osa ihmisistä kuitenkin ajattelee olevansa vastuuntuntoisia ja oikeudenmukaisia (s. 269). Passiivisuus kiusaamistilanteissa voi siis aiheuttaa sivustakatsojalle kognitiivista dissonanssia, eli ristiriitaa oman käytöksen (ei puutu kiusaamiseen) ja omien arvojen (kiusaamisenvastaisuus) kanssa (Rivers ym., 2009, s. 221). Puuttumattomuus silloin kun toinen kärsii, voi lisäksi turruttaa sivustakatsojan toisten pahoinvoinnille. Tämä toki voi olla suojakeino, koska turtuminen vähentää myös sivustakatsojan ahdistusta joutua itse kohteeksi, mutta se voi myös aiheuttaa sivustakatsojalle tietynlaisen voimattomuuden tunteen. (Sanders & Phye, 2004, s.140–141.)

Nielsen ja Einarsen (2013) kyseenalaistavat tutkimuksen, jonka mukaan kiusaamisen todistaminen voi johtaa masennukseen. Heidän analyysinsä perusteella havaittu yhteys sivustakatsomisen ja masennuksen välillä selittyi sillä, että sivustakatsoja itse joutui myös

kiusatuksi tai hänellä oli historiaa kiusaamiseksi joutumisesta. Sivustakatsominen itsessään ei siis heidän mukaansa altistaisi masennukselle ilman näitä tekijöitä. Sivustakatsomisen huomattiin kuitenkin vaikuttavan esimerkiksi tyytyväisyyteen ryhmässä ja kuulumisen tunteeseen (s. 720). Rivers ja kollegat (2009) puolestaan toteavat, että kiusaamisen todistaminen voi vaikuttaa merkittävästi ja negatiivisesti mielenterveyteen ja psyykkiseen toimintakykyyn, jopa niissä tapauksissa, jossa sivustakatsoja ei ole itse kokenut aiemmin kiusaamista. Sivustakatsojat voivat pelätä, että joutuvat itse uhreiksi tai tuntevat huonoa oloa empatian ja/tai omien kokemusten vuoksi. (s. 221.)

Camodecan ja Navan (2022) mukaan koulukiusaamisen seuraaminen sivustakatsojana voi aiheuttaa pitkäaikaisiakin vaikeuksia, jotka voivat vaikuttaa yksilöön edelleen aikuisiälläkin, ja jotka ovat hyvin samankaltaisia kuin kiusatulle aiheutuvat pitkäaikaisvaikutukset. Sivustakatsojilla voi olla vaikeuksia tunteiden hallinnassa ja säätelyssä, sekä näillä voi esiintyä ylivireyttä ja -varovaisuutta. (s. 2067.)

5 Johtopäätökset

Tutkielman tavoitteena oli selvittää, miksi koulukiusaamisen ympärillä on ihmisiä, jotka eivät puutu siihen. Tavoitteena oli lisäksi tarkastella sivustakatsomisen taustoja; onko sivustakatsojaefektillä yhteys sivustakatsomiseen ilmiönä koulukiusaamisessa ja mitkä asiat ja tekijät vaikuttavat sivustakatsomisen taustalla. Tutkielmassa selvitettiin myös, miten pysyvä sivustakatsojan rooli on. Lisäksi tutkielmassa havainnoitiin, kuinka sivustakatsominen vaikuttaa koulukiusaamiseen ja vastavuoroisesti selvitettiin, vaikuttaako koulukiusaaminen sivustakatsojaan jollain tavoin.

Tämän tutkielman tekemät havainnot sivustakatsojuuden selittävästä tekijöistä ovat moninaiset. Voidaan todeta, että sivustakatsojuuden taustalla vaikuttaa usein toimintamallien ja tiedon puute, eli sivustakatsoja ei tiedä tai on epävarma siitä, miten kiusaamiseen tulisi puuttua. Lisäksi sivustakatsoja saattaa pelätä oman asemansa menettämistä tai turvallisuutensa vaarantumista eikä siksi uskalla puuttua tapahtuvaan kiusaamiseen. Sivustakatsojat voivat myös haluta säilyttää etäisyyden koko kiusaamistilanteeseen ja ajatella, että asia ei kuulu heille.

Moraalisen kehityksen teoria voi myös selittää sivustakatsojuutta ilmiönä. Esikonventionaalaisella moraalikehityksen tasolla yksilön moraalitason kehittyminen on kehittymätön; tällä tasolla ajattelu minäkeskeistä ja käyttäytymisen rangaistusten ohjailemaa. Tällöin ihminen voi helposti jäädä sivustakatsojaksi kiusaamistilanteissa, koska hän ei näe puuttumisella olevan hyötyä itselleen. Vielä kun puuttumattomuudesta ei seuraa rangaistusta, yksilö ei koe tarvetta puuttua. Lisäksi tutkielmassa tarkasteltiin myös sivustakatsojaefektin vaikutusta sivustakatsojuuteen koulukiusaamisessa. Tulosten perusteella yhteys näiden kahden ilmiön välillä on heikko. Sivustakatsojaefektin todetaan pätevän lähinnä hätätapauksellisissa tilanteissa, jossa ihmiset eivät tunne toisiaan, mikä ei yleisesti ottaen ole koulukiusaamiskontekstissa todennäköinen asetelma.

Tutkielmassa tarkastellun tutkimustiedon perusteella, voidaan sanoa, etteivät kiusaamisen roolit ole pysyviä, vaan ne ovat tilannekohtaisia ja alati muuttuvia, joihin vaikuttavat monet asiat. Sivustakatsojankaan rooli koulukiusaamisessa ei siis ole pysyvä. Roolien ottamiseen ja niiden saamiseen liittyy paljon ryhmäkohtaiset sosiaaliset normit, tilanteet ja yksilöön kohdistuvat odotukset. Lisäksi huomataan, että roolit voivat olla päällekkäisiä ja sama ihminen voi näyttäytyä eri roolissa riippuen tulkitsijasta.

Sivustakatsominen ei ole neutraali positio kiusaamisessa. Sivustakatsoja ei ole puolueettoman roolissa, jonka passiivinen toiminta – tai toimimattomuus – ei vaikuttaisi henkilöihin tai tilanteisiin lainkaan. Tässä tutkielmassa huomataan, että sivustakatoisuus kiusaamistilanteessa voi pitkittää kiusaamisen jatkumista. Kiusaamisen itsessään ollessa vahingollinen kokemus ihmiselle, voi sivustakatsoja vaikuttaa epäsuorasti kiusatun hyvinvointiin myös pitkällä tähtäimellä sitä alentavasti. Sivustakatojan toiminta voi aiheuttaa kiusaamisen uhrille yksinäisemmän olon ja vaikuttaa välillisesti kiusatun mielenterveyteen negatiivisesti. Kuitenkin voidaan havaita, ettei sivustakatoja ole myöskään immuuni kiusaamisen vaikutuksille, vaan sivustakatoja voi kokea samanlaisia kokemuksia todistamastaan kiusaamisesta kuin itse kiusattu. Koulukiusaamisen todistaminen voi aiheuttaa sivustakatojassa ahdistuneisuutta ja masentuneisuutta. Hän voi kiusaamista todistaessaan pelätä, milloin hän itse joutuu uhriksi ja se voi lisätä stressiä.

Sivustakatojat eivät siis aktiivisesti edistä kiusaamista, mutta heidän passiivisuutensa ei myöskään edistä kiusaamisen loppumista. Puuttuminen kiusaajan käytökseen ja kiusatun tukeminen voi olla merkityksellistä, mutta kouluympäristön ollessa otollinen kiusaamiselle, kiusaaminen voi jatkua. Sivustakatojat voisivat kuitenkin olla avainasemassa kiusaamisen vähentämisessä, ja heidän asenteiden ja toiminnan muutoksella voitaisiin vähentää kiusaamista ja voimaannuttaa kiusattuja.

6 Pohdinta

Sivustakatsojan tutkiminen ja ymmärtäminen voi olla yksi avaintekijöistä, miten kiusaamiseen voi saada muutoksen. Kun ymmärretään kiusaamisen ympärillä tapahtuvat asiat kuten roolit, normit, statukset ja hierarkia, voidaan päästä lähemmäs ratkaisua kiusaamisen vähentämiseksi. Sivustakatsojaa ei tulisi asettaa syntipukiksi tai rangaistavaksi, vaikka hänen puuttumattomuutensa saattaa vaikuttaa koulukiusaamiseen jatkumiseen, vaan tulisi selvittää keinoja, miten tämän käytökseen voidaan vaikuttaa niin, että sivustakatsojan rooli muuttuisi puolustajaksi.

Salmivalli (2014) kertoo, että jo kahden vuosikymmenen ajan on käyty keskustelua sivustakatsojien toimintaan vaikuttamisesta ja heidän asenteidensa ja käytöksen muuttamista kiusaamisen vähentämiseksi. Kuitenkin tänä aikana on tehty vain vähän tutkimuksia, jotka tutkisivat tätä ideaa käytännössä (s. 290). Tämä olisi erittäin mielenkiintoinen ja käytäntöä palveleva aihe, joka myös voisi edistää merkittävästi koulukiusaamiseen liittyvän tieteellisen tiedon kehittymistä. Sivustakatsojien tarkempi tutkiminen avartaisi kiusaamistutkimusta ja voisi tarjota käytännön ratkaisuja koulukiusaamiseen. Erityisen hedelmällistä olisi tutkia, miten sivustakatsojien käyttäytymisen muuttaminen puolustavaksi vaikuttaisi kiusaamiseen ja miten tätä käyttäytymistä voisi käytännössä muuttaa. Tällainen tutkimus voisi myös tarjota arvokasta tietoa tehokkaista interventiomenetelmistä ja näin palvella käytännössä opettajien arkea.

Vaikka sivustakatsojaefekti ei selittäisi koulukiusaamisen sivustakatsomista sillä perusteella, että koulukiusaamisessa ihmiset tuntevat toisensa, voi siinä kuitenkin olla poikkeuksia. Koulun käytävillä tai pihan välituntialueella kiusaamista voivat todistaa muutkin kuin tilanteen ja osapuolet tuntevat ihmiset. Voisi siis ajatella, että jos tällöin kiusaamistilanteen todistava ulkopuolinen sivustakatsoja ei puutu, saattaisi tällöin sivustakatsojaefekti toimia selityksenä puuttumattomuudelle. Tarvitaan lisätutkimusta, joka keskittyisi spesifisti koulukiusaamisen sivustakatsojan rooliin sekä sivustakatsojaefektiin. Tässä tutkielmassa ei löydetty selkeää yhteyttä sivustakatsojaefektin ja koulukiusaamisen sivustakatsojuuden välillä. Tarvitaan kuitenkin täsmällisempää lisätutkimusta aiheesta, jotta sivustakatsojaefekti voitaisiin luottamuksella rajata pois koulukiusaamisen tutkimuksessa, sillä koulukiusaamisen ja sivustakatsojaefektin yhdistävä kirjallisuus oli hyvin niukkaa.

Kirjallisuuskatsauksen aikana ilmeni ajoittain haasteita, sillä joistakin tutkimusalueen osa-alueista löytyi hyvin rajallisesti relevanttia kirjallisuutta. Tämä rajoitti joidenkin kysymysten syvällistä tarkastelua ja korosti lisätutkimuksen tarvetta kyseisellä alueella. Kirjallisuuden puutteet on pyritty kompensoimaan hyödyntämällä lähimpiä mahdollisia lähteitä ja soveltamalla niiden löydöksiä tutkimusongelman kontekstiin.

Lisäksi haasteena oli se, että merkittävä osa tutkielman lähteistä oli englanniksi. Tämä osaltaan saattoi vaikuttaa tekstin tuottamiseen ja sisällön syvälliseen ymmärtämiseen, sillä vieraankielisen materiaalin kohdalla voi tulla väärinymmärryksiä virheellisten tulkintojen vuoksi. Käännöstyö vei myös paljon resursseja tutkielman tekemiseltä. Kuitenkin englanninkielinen kirjallisuus mahdollisti tutkielman teon, sillä pääsin siten käsiksi spesifeihin lähteisiin, jotka palvelivat tutkielmaani paremmin. Suomenkielinen kirjallisuus tarjosi pitkälti vain pintapuolisen esittelyn aiheesta, eikä syväluotaavaa analyysia sivustakatsojien roolista juuri löytynyt. Tämä korostaa tarvetta jatkotutkimuksille myös suomenkielisen kirjallisuuden osalta.

Tämä tutkielma voi toimia tietopakettina sivustakatsojista erityisesti opettajille. Vaikka tutkimustieto oli hajanaista, tutkimuksessa onnistutaan käsittelemään sivustakatsujuutta ilmiönä laajasti. Tutkielma kertoo monipuolisesti sivustakatsomisen ilmiöstä, sen taustoista ja vaikutuksista ja merkityksestä, ja valaisee usein unohdetusta tekijää kiusaamisessa. Tällä tutkielmalla voidaan herättää ihmisten mielenkiinto sivustakatsojiin, sekä mahdollisesti saada ihmiset huomaamaan oma sivusta katsova käyttäytyminen. Tällä kandidaatintutkielmalla ohjataan myös huomio tutkimukselliseen aukkoon, joka tällä hetkellä on sivustakatsomisen ilmiössä koulukiusaamisessa, joka ansaitsisi systemaattista jatkotutkimusta.

Lähteet

- Airaksinen, T. (1993). *Hyvän opetus: Arvot, arvokeskustelu ja eettinen kasvatusta koulussa*. Painatuskeskus.
- Burger, C., Strohmeier, D., & Kollerová, L. (2022). *Teachers Can Make a Difference in Bullying: Effects of Teacher Interventions on Students' Adoption of Bully, Victim, Bully-Victim or Defender Roles across Time*. *Journal of youth and adolescence*, 51(12), 2312-2327. <https://doi.org/10.1007/s10964-022-01674-6>
- Camodeca, M., & Nava, E. (2022). The Long-Term Effects of Bullying, Victimization, and Bystander Behavior on Emotion Regulation and Its Physiological Correlates. *Journal of interpersonal violence*, 37(3-4), NP2056-NP2075. <https://doi.org/10.1177/0886260520934438>
- Carlisle, N., & Rofes, E. (2007). *School Bullying: Do Adult Survivors Perceive Long-Term Effects?* *Traumatology*, 13(1), 16-26.
- Cosma, A., Molcho, M., Pickett, W. (2024). *A focus on adolescent peer violence and bullying in Europe, central Asia and Canada. Health Behaviour in School-aged Children international report from the 2021/2022 survey*. Volume 2. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2024.
- Fischer, P., Krueger, J. I., Greitemeyer, T., Vogrincic, C., Kastenmüller, A., Frey, D., Heene, M., Wicher, M., & Kainbacher, M. (2011). *The bystander-effect: A meta-analytic review on bystander intervention in dangerous and non-dangerous emergencies*. *Psychological Bulletin*, 137(4), 517–537. <https://doi.org/10.1037/a0023304>
- Fluke, S. M. (2016). *Standing up or standing by: Examining the bystander effect in school bullying*. The University of Nebraska-Lincoln. Noudettu osoitteesta: <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1269&context=cehsdiss>
- Fousiani, K., Sakalaki, M., & Richardson, C. (2020). *Suffering bullying passively is to be excluded from humanity: You are not human unless you stand up for yourself*. *Hellenic Journal of Psychology*, 17(1), 81-96. https://pure.rug.nl/ws/portalfiles/portal/131277655/Volume17_Issue1_Fousiani_Kyriaki.pdf
- Gao, J., Yin, H., & Han, Z. (2024). The effects of victims' reactions on bystanders' perceived severity and willingness to intervene during school bullying: A survey experiment study. *Social psychology of education*. <https://doi.org/10.1007/s11218-024-09904-4>

- Huitsing, G. and Veenstra, R. (2012), *Bullying in Classrooms: Participant Roles From a Social Network Perspective*. *Aggressive Behavior*, 38: 494-509. <https://doi-org.ezproxy.ulapland.fi/10.1002/ab.21438>
- Jeffrey, L. R., Miller, D., & Linn, M. (2001). *Middle school bullying as a context for the development of passive observers to the victimization of others*. *Journal of Emotional Abuse*, 2(2–3), 143–156. https://doi.org/10.1300/J135v02n02_09
- Jiang, S., Liu, R., Ding, Y., Jiang, R., Fu, X., & Hong, W. (2022). Why the Victims of Bullying Are More Likely to Avoid Involvement When Witnessing Bullying Situations: The Role of Bullying Sensitivity and Moral Disengagement. *Journal of interpersonal violence*, 37(5–6), NP3062-NP3083. <https://doi.org/10.1177/0886260520948142>
- Latané, B., & Darley, J. M. (1969). *Bystander "apathy"*. *American Scientist*, 57(2), 244-268. https://www.truthaboutnursing.org/research/orig/latane_and_darley/bystander_apathy.pdf
- Levine, M., & Crowther, S. (2008). *The responsive bystander: How social group membership and group size can encourage as well as inhibit bystander intervention*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(6), 1429-1439. doi: <https://doi.org/10.1037/a0012634>
- McCormack, D. (2021). *Scenes of the bystander*. *Ephemera*, 21(1), 255-265. Retrieved from <https://www.proquest.com/scholarly-journals/scenes-bystander/docview/2537723166/se-2>
- Mestry, R., Van der Merwe, M., & Squelch, J. (2006). *Bystander behaviour of school children observing bullying*. *SA-eDUC Journal*, 3(2), 46-59. Noudettu osoitteesta <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=30a16efd4b87c8da5d80ac0a5ac2150f2e42aee2>
- Metsämuuronen, J. (2011). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä: Tutkijalaitos* (4. korjattu laitos.). International Methelp.
- Nielsen, M. B., & Einarsen, S. (2013). *Can observations of workplace bullying really make you depressed? A response to Emdad et al.* *International archives of occupational and environmental health*, 86, 717-721. <https://link.springer.com/article/10.1007/s00420-013-0868-7>
- Nielsen, M.B., Rosander, M., Blomberg, S. et al. (2021). *Killing two birds with one stone: how intervening when witnessing bullying at the workplace may help both target and the acting observer*. *Int Arch Occup Environ Health* 94, 261–273. <https://doi.org/10.1007/s00420-020-01575-w>
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell.

- Pozzoli, T., Gini, G., & Vieno, A. (2012). *The role of individual correlates and class norms in defending and passive bystanding behavior in bullying: a multilevel analysis*. *Child development*, 83(6), 1917–1931. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2012.01831.x>
- Pääkkölä, A.-E. (2019). *Akateeminen kiusaaminen ja toksinen akateeminen kulttuuri*. *Tieteessä tapahtuu*, 37(4). Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/tt/article/view/82813>
- Rikala, S. (2018). *Masennus, työkyvyttömyys ja sosiaalinen eriarvoisuus nuorten aikuisten elämänkuluissa*. *Yhteiskuntapolitiikka* 83(2), 159–170.
- Rivers, I., & Noret, N. (2013). *Potential suicide ideation and its association with observing bullying at school*. *Journal of Adolescent Health*, 53(1, Suppl), S32–S36. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2012.10.279>
- Rivers, I., Poteat, V.P., Noret, N., & Ashurst, N. (2009). *Observing bullying at school: The mental health implications of witness status*. *School Psychology Quarterly*, 24(4), 211–223. <https://www.apa.org/pubs/journals/releases/spq-24-4-211.pdf>
- Salminen, A. 2011. *Mikä kirjallisuuskatsaus?: Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Salmivalli, C. (1998a). *Koulukiusaaminen ryhmäilmionä*. Gaudeamus.
- Salmivalli, C. (2003). *Koulukiusaamiseen puuttuminen: Kohti tehokkaita toimintamalleja*. PS-kustannus.
- Salmivalli, C. (2005). *Kaverien kanssa: Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys*. PS-kustannus.
- Salmivalli, C. (2014). *Participant Roles in Bullying: How Can Peer Bystanders Be Utilized in Interventions? Theory into practice*, 53(4), 286–292. <https://doi.org/10.1080/00405841.2014.947222>
- Salmivalli, C. (2016). *Koulukiusaamiseen puuttuminen: Kohti tehokkaita toimintamalleja (2. uudistettu painos.)*. PS-kustannus.
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. (1996). *Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group*. *Aggressive Behavior*, 22(1), 1–15.
- Salmivalli, C., Lappalainen, M., & Lagerspetz, K. M. J. (1998b). *Stability and change of behavior in connection with bullying in schools: A two-year follow-up*. *Aggressive Behavior*, 24(3), 205–218.
- Salmivalli, C., Poskiparta, E., Tikka, A., & Pöyhönen, V. (2018). *KiVa Koulu: Opettajan opas alakoulun 1. luokalle (3., uusittu painos.)*. Turun yliopisto.
- Sanders, C. E., & Phye, G. D. (2004). *Bullying: Implications for the classroom*. Elsevier/Academic Press.

- Schott, R. M., & Søndergaard, D. M. (2014). *School bullying: new theories in context*. Cambridge University Press.
- Song, J., & Oh, I. (2017). *Investigation of the bystander effect in school bullying: Comparison of experiential, psychological and situational factors*. *School psychology international*, 38(3), 319-336. <https://doi.org/10.1177/0143034317699997>
- Sunstein, C. R., & Frank, R. H. (2019). *Conformity: The Power of Social Influences*. New York University Press. <https://doi.org/10.18574/9781479896585>
- Sutton, J., & Smith, P. K. (1999). *Bullying as a group process: An adaptation of the participant role approach*. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 25(2), 97-111.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2023). *Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa, % 4. ja 5. ja % 8. ja 9. luokan oppilaista*. *Sotkanetin tulostaulukko*. Noudettu osoitteesta: <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szMqrTWDQgFAA==®ion=s07MBAA=&year=sy5zsa7Q0zUEAA==&gender=m;f;t&abs=f&color=f&buildVersion=3.1.1&buildTimestamp=202309010633>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vestergaard, S. C. (2020). *Encyclopedia of bullying: Volume 7*. Nova Science Publishers.
- Vilkka, H. (2023). *Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina*. Art House.
- Wren, K. (1999). *Social influences*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203133415>
- Yun, H. (2020). *New Approaches to Defender and Outsider Roles in School Bullying*. *Child development*, 91(4), e814-e832. <https://doi.org/10.1111/cdev.13312>
- Zoccola, P. M., Green, M. C., Karoutsos, E., Katona, S. M., & Sabini, J. (2011). *The embarrassed bystander: Embarrassability and the inhibition of helping*. *Personality and Individual Differences*, 51(8), 925–929. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.07.026>